

Transcriptie interview de heer Koos Zonneveld op 3 augustus 2017

Geboren te Amsterdam op 3 november 1921

I-1: Dan beginnen we. U bent niet in Leiden geboren, hè?

G: Nee, ik ben een Amsterdammer.

I-1: U bent een Amsterdammer. Wanneer bent u naar Leiden gekomen?

G: In '53.

I-1: In '53. En waarom kwam u in Leiden wonen?

G: Ik heb op de technische school gewerkt in Roosendaal in Brabant. Daar heb ik vijf jaar gewerkt en toen wilde ik .. nou ja, ik had een akte gehaald in de metaal, dat heet NJ. Al die nijverheidsakten vroeger, die begonnen met een 'N'. En een timmerman was geloof ik 'NH' en de elektriciën was geloof ik 'NNT'. Ik weet het niet. Maar ik had de akte NJ gehaald; dat is metaalbewerking of werktuigbouwkunde, deftig gezegd, en ik ben begonnen in Roosendaal in Brabant. Daar heb ik 5 jaar gewerkt en toen wilde ik een akte erbij halen, want het was op een technische school; toen heel lang geleden dus was het zo dat als je bij je praktijkakte haalde, praktijkakte, de theorieakte haalde. Je had bij alle beroepsaktes, dus een leraar timmeren zal ik maar zeggen, die had vroeger in de bouw gewerkt. En een leraar loodgieteren, die had in de eh eh ja, ik ben de naam kwijt en de leraar automonteur en de leraar schilderen die hadden minstens zeven jaren in de praktijk moeten werken. Dat moeten ze kunnen aantonen met getuigschriften. Je moet zeven jaar in de praktijk hebben gewerkt. Nou ja, en dan was het zo dat als je bij die praktijkakte ook een theorieakte haalde, die hoorde erbij, dat was de N-IV. Die hadden Romeinse cijfers, die theorie-akten. En dat was voor een directeur van een technische school heel gunstig, want dan kon ie tegen je zeggen: je gaat zoveel uur praktijkles geven en zoveel uur theorieles. De theorieles, dat was dus vaktekenen met een tekenhaak en driehoeken en zo. Ik weet niet of jullie weten wat technisch tekenen betekent?

I-1: Nou, legt u het maar even uit, want de luisteraar misschien niet.

G: Kijk, in de praktijk worden tekeningen gemaakt, daar moest je je werkstuk naar maken. Dus ik een tekening en je kreeg een stuk materiaal en dan kon je op die tekening zien de maten van dat werkstuk. Dat was geen perspectief. Ik weet wel wat perspectief is, maar je kunt in perspectief, kun je geen technische tekening maken. Want je moet van een werkstuk moet je een aantal aanzichten hebben. Vooraanzicht, bovenaanzicht, linkerzijaanzicht, rechterzijaanzicht, doorsnede A-B, doorsnede C-D, als het nodig is. Nou ja, ik overdrijf natuurlijk een beetje. Maar goed, je kreeg een tekening met een aantal aanzichten en het kon op die aanzichten, omdat er zoveel aanzichten waren, kon je altijd je maten kwijt. Want een werkstuk moet zo lang worden en zo breed en zo dik en er moeten gaten in geboord worden en die gaten moeten dan zoveel millimeter van de rand af geboord worden, zoveel millimeter van die kant en zoveel millimeter van die kant. Daar kwam dan, daar hadden wij een gereedschapje voor, een centerpons. Je tekende met een tekenpen op het metaal een kruis en op dat kruis moest dat gat geboord worden. En dan sloeg je met de centerpons, rang, een put in het materiaal en daar moest dan de boor in komen. Als je geen put erin slaat, dan gaat die boor alle kanten uit, he. Goed, dus. En als er veel bewerkingen kwamen uit het werkstuk, moest er van iedere bewerking dus een maat staan. Een gleuf die moest je er in frezen en die gleuf die moest zoveel millimeter van die kant en die moest zo breed worden, enzovoort, enzovoort. Dus je had op een werktekening veel maten. Dat begrijpt u zeker wel. Anders kan je je werkstuk niet maken. Die theorie-akte was dan het vaktekenen, materiaal-leer, gereedschapsleer en vaktheorie en ook een beetje handschetsen kwam erbij. En dat was voor een directeur op een technische school erg makkelijk. Dan kon hij tegen je zeggen: ga 10 uur praktijk doen en de andere uren doe je theorie. Enfin, dat kon hij zelf bepalen. En omdat het voor een directeur heel gunstig was, alleen die twee akten, hoor, niet een andere akte erbij. Maar alleen de akte

die bij metaal hoorde en dat werd extra betaald. Meer dan als je een andere akte erbij had gehad. En dat noemden we een auto-akte, want dan konden we een autootje kopen. Nou ja, zoiets. Toen ik die theorieakte erbij wilde halen, dat kon niet in Roosendaal in Brabant, maar dat moest op een HBS gedaan worden in Den Haag. Dus ik heb toen een school gezocht in de buurt van Den Haag. Dat is de Don Boscoschool in Leiden. En daar heb ik gewerkt van '53 tot '79.

I-1: Zo, dat is 26 jaar. En waar hebt u in Leiden gewoond? Waar bent u gaan wonen toen u in '53?

G: Ja, ik kreeg dus, omdat ik in Leiden ging werken, kreeg ik van de overheid een huisje. Ik kreeg toen, in de Titus Brandsmalaan gewoond, een huurhuisje. Het kon niet anders. En... Titus Brandsma, ja, nee, ik zeg het verkeerd. Ik ben gaan wonen de eerste keer in de Willem Klooslaan en ik kreeg toen eh, ons gezin werd uitgebreid; ik heb drie kinderen. Mijn vrouw heeft drie kinderen gebaard. En toen het derde kind kwam, toen moest ik verhuizen, want die woning op de Klooslaan, die was een beetje klein. Dus toen ben ik naar de Titus Brandsmalaan gegaan. En later, later, veel later, ben ik naar de Vijf Meilaan gegaan. Daar konden wij een woning krijgen. Enne, die was wat luxueuzer, want die andere woningen waren een beetje armoedig. Ja, maar ja.

I-1: U heeft uiteindelijk in de Vijf Meilaan gewoond?

G: Ja, 23 jaar heb ik daar gewoond. En nu woon ik in de zorg, zogezegd.

I-1: In 'De Parelvisser'. U hebt dus best lang ervaring in het onderwijs. Maar daarvoor hebt u ander werk gedaan, hè?

G: Ik ben zelf op de ambachtsschool geweest. Toen ik nog in Amsterdam woonde. Ik heb dus dat uh, ben ik geslaagd uiteraard, want zo moeilijk was het niet, de ambachtsschool. En toen ben ik, het was in de crisisjaren, dus in de dertiger jaren, toen kwam ik van de ambachtsschool af en toen heb ik maar alles aangenomen wat ik kon krijgen. Ook al was het een rot baas, want ik heb eigenlijk niet veel goeie bazen gehad. Ik heb twee keer in een smederij gewerkt, want het kon niet anders en dat heb ik maar gedaan. Ik wilde niet werkloos zijn, dus ik nam maar wat er was. Och, er was in die tijd niet veel waar ik eigenlijk zin in had. Ik wilde een beetje nauwkeurig doen. Maar ja, dat ging allemaal niet. Ik wilde dan ook niet werkloos zijn, want dat vond ik zo armoedig. En wij werkten toen 48 uur in de week, 48 uur maar. En als je wilde gaan studeren, dan deed je dat 's avonds, altijd 's avonds. En zaterdagmiddag. Ik ben ook op de avondschool geweest. Dat was tekenen, meer technisch tekenen. Dat heb ik heel goed gekund. Ja, nu niet meer natuurlijk. Met mijn ogen zie ik het niet meer. En toen vroeg ik aan een leraar aan die avondschool, ik zeg: ik wil wat meer dan alleen maar dan aan de bank werken; ik was bankwerker, machinebankwerker. Werkbouw heet het hier deftig, maar het is gewoon machinebankwerker. "Nou", zei hij, "dan ga je maar op voor een akte". Toen heeft hij me dus wat geadviseerd wat ik dan moest doen. Hij heeft me ook geholpen in het begin. Wat ik allemaal moest hebben als ik voor die akte wilde studeren. Dan moest ik dus zeven jaren getuigschriften hebben dat ik in het beroep had gewerkt. Nou, die had ik. En je moest geslaagd zijn voor het toelatingsexamen van de MTS. Vroeger heette het de MTS, tegenwoordig heet het gewoon de HTS. Dat was een bewijs dat je enige algemene ontwikkeling had. Dus je ging niet naar die school, maar je moest bij die zeven jaar getuigschriften kunnen neerleggen: dat papiertje dat je geslaagd was voor de MTS.

I-1: Het toelatingsexamen. En de MTS betekende de Middelbare Technische School. Maar die bestaat ook niet meer. Dat zijn allemaal andere namen geworden.

G: HTS dacht ik.

I-1: HTS is Hogere Technische School, die bestaat ook niet meer. Maar dat maakt niet uit verder. Het is duidelijk zo. We hebben al gehoord welke lessen u gegeven hebt. Welke veranderingen hebt u meegemaakt in het onderwijs? U bent begonnen in '48, '46. Die jongens en die jongens van de zeventiger jaren waren vast heel anders dan van de vijftiger jaren?

G: De ambachtsschool, daar kwamen veel jongens uit de polder. Want in de polder waren nog geen technische scholen, dus die kwamen even op de fiets naar Leiden. Dat waren fijne knullen. Die kwamen uit het boerenland en die deden niet zo moeilijk. Maar ja, in de polder werden ook technische scholen gebouwd. Dus wij kregen die knullen niet meer. Wij kregen meer Leienaartjes en die waren niet zo gezellig natuurlijk als die polderjongens.

I-1: Want?

G: Ja, brutaler, hè. Ik moest daar echt aan wennen, aan die knullen uit Leiden. Dat is allemaal wel gelukt hoor. En we kregen op een bepaald moment ook meiden op school. Van de huishoudschool, geloof ik, zoiets. Ik weet niet precies meer. Voor sommige leraren van ons was dat een ramp. Voor mij niet, ze gingen geen metaalbewerken doen. Maar wel timmeren. Nou, die timmerleraar had altijd jongens gehad. En die kwamen dan binnen als de lessen begonnen. Dan pakten ze uit de kast een grote houten doos met alle gereedschap erin en een zaag. Een timmerman heeft een flinke zaag altijd. Dus die doos hadden ze zo gemaakt, een houten kist eigenlijk, met alle gereedschappen erin. Met beitels en potloden enzovoort. Die knullen kreeg je dus en dat was geen probleem. Misschien ook weleens een keer een probleempje, maar die knullen gingen gewoon aan de slag. Maar hij kreeg ook meiden, want meiden moesten ook een beetje houtbewerken. Nou, daar werd ie niet goed van. Die meiden, die wilden niet. Die gingen op de werkbank zitten, spiegeltje, lipjes doen. Dat waren ze blijkbaar gewend op die huishoudschool. Dat ging zo alleen met die meiden. Maar die leraar, die altijd jongens had gehad, die was dat niet aan gewend. Die is daar ook ziek van geworden. En hij is dus een keer afgekeurd, want hij kon er niet tegen. Met die jongens was het makkelijker. Je pakt je spullen, hout, en je gaat aan de slag. Nou had hij natuurlijk voor die meiden héél eenvoudige werkstukjes getekend, die ze makkelijk konden maken. Maar die meiden hadden er eigenlijk helemaal geen zin in. Nee. Dus dat was een ramp voor een technische school. Ja, ik heb één meisje gehad in een klas. Eén meisje ja, meer niet.

I-1: En hoe ging dat?

G: Nou, die is van school af gegaan. Die heeft het niet lang volgehouden. Het was een aardig kind, maar het was een beetje te moeilijk voor haar, dacht ik.

I-1: De leerlingen veranderden dus ook in de loop der tijd, zoals u vertelt. Maar ook de Leienaars werden ook steeds moeilijker of veranderde ook het lesgeven?

G: Ja, ik ben ook ooit afgekeurd.

I-1: U bent ook afgekeurd?

G: Ja, ik ben ook afgekeurd. Ik kon het niet aan, zeg maar. Op een bepaald moment toen ben ik ook een beetje ziek geworden. Nou, ik zei tegen de directeur: "Ik schei er even mee uit, want ik kan het niet meer uithouden". Ik had ook uh, ik kan niet goed horen. Dat heb ik altijd gehad. Mijn oren waren niet geweldig. Mijn ogen wel, die waren wel geweldig, maar m'n oren niet. En die knullen, die achterin de klas zaten, onze lokalen waren erg groot altijd. Je had er werkbanken en ook voor vaktekenen hadden we tekentafels, die waren wel zo groot. Van die grote joekels.

I-1: 1 bij 1,50, zeg maar.

G: Je had verschillende maten papier. Kleintjes, A4-tjes. Maar je had ook grote, A2 en A1. Nou, dat waren behoorlijke lappen papier. Dus het lokaal was heel groot om plaats te bieden aan al die tafels, tekentafels. En die knullen, die achterin het lokaal zaten, die kletsten met elkaar. En ik hoorde wel wat geroezemoes, maar ik kon er niet erg wijs uit worden. Toen ben ik een keer afgekeurd.

I-1: En dat was omdat u het gevoel had dat u geen contact kon maken met die jongens achterin? En hoe lang bent u toen in de WAO geweest?

G: Ik kan het niet meer zeggen.

I-1: Was dat op het laatst, of bent u wel weer teruggegaan?

G: Korte tijd ben ik een beetje ziek geweest, zeg maar. Zwak, ziek, misselijk. Toen ben ik weer teruggekomen, heb ik minder uren lesgegeven. En het is een tijdje toch wel goed gegaan, maar toen ben ik weer naar de directeur gegaan. Ik zei, dat ik het niet kon harden. Toen ben ik ook definitief afgekeurd. Ik hoefde niet meer terug te komen.

I-1: Dat was in '79?

G: Ik weet het niet meer precies. Ik heb nog wel al die papieren van ontslag en afkeuren. Die heb ik nog een keer nagezocht. Maar ik weet niet genoeg meer, mevrouw.

I-1: Dat geeft niet hoor. Maar u vond het dus best wel zwaar om les te geven, als ik het goed begrijp?

G: Ja. Later wel. In het begin niet. Later werd het een beetje moeilijk.

I-1: U werd zelf ook ouder natuurlijk, hè, en de jongeren werden lastiger. Er werd misschien meer van u gevraagd ook? Viel dat wel mee?

G: Ja.

I-1: Don Bosco bestaat niet meer, hè?

G: Nee. Het heet nu Bonaventura. Dat is die HBS een straat verderop. Daar hebben vroeger paters lesgegeven, paters Franciscanen. Die hebben heel lang in Leiden gewerkt, 500 jaar. Nou zijn ze weg. Daar hoort dan dat het gebouw, waar ik heb lesgegeven, hoort nou bij de Bonaventura. Wat ze nog doen daar, weet ik niet. Ik dacht alleen nog een beetje timmeren, maar al het andere, elektro, automontage, metaal bewerken enne, oh nee, schilderen is er nooit geweest op de Don Bosco.

I-1: Dat is allemaal naar het ROC toe gegaan. Het was een katholieke school?

G: Rooms-Katholieke Technische school.

I-1: Hoe gaven ze vorm aan dat katholieke?

G: Nou, we hadden dus een priester. Er werd ook een beetje godsdienstles gegeven aan de kinderen. Dat deed hij dan. Die Don Bosco, dat was een Italiaanse priester. Hij heette Bosco, maar een priester heet in Italië 'Don'. Een beetje mierennaam. Hij had zich gespecialiseerd bij straatjongens, die wilde hij een beroep leren. Dus als ie een jongen zag, die niks deed, dan zei ie: "Jij gaat een beroep leren. Wat wil je worden?" Hij zei dan timmerman of smid of schoenmaker of schilder. Enfin, alle beroepen die er waren in Italië. Dan zorgde hij dat zo'n jongen een baas kreeg, les kreeg in een beroep. En zo heeft hij heel veel Italiaanse jongens een beroep laten leren en omdat hij daar gespecialiseerd in was, zijn sommige scholen in Nederland, want niet alleen mijn school heette Don Bosco, maar er zijn meer scholen in Nederland die Don Bosco heten. Want hij was een specialist.

I-1: Nou bedankt, want dit wist ik niet.

I-2: Deed de priester meer op school? Was er een weeksluiting of ging de klas gezamenlijk naar de biecht of was het alleen godsdienstlessen?

G: Nee, alleen de jongens kregen godsdienstlessen. En één keer in de maand gingen we naar een kapel in de stad. Ik weet niet meer hoe die straat heet. En dat was dan de eerste vrijdag in de maand. De

school ging daar naar toe, naar die kapel, en dan was er een dienst zeg maar, een mis, bij ons heet het een heilige mis, een dienst. En dat werd dan gedaan door de priester, die bij ons les gaf. En dat was altijd de eerste vrijdag van de maand.

I-1: Heb jij (I-2) nog verder vragen over het onderwijs of wilt u nog iets vertellen?

I-2: U bent naar Leiden gekomen. Vond u het werken in Leiden heel anders dan het werken in Amsterdam of Roosendaal, waar u vandaan komt?

G: Ja, allicht, natuurlijk. Ik in Roosendaal begonnen in een [??].

I-1: Hoe ging het met de aanpassing in Leiden vanuit Roosendaal? Hoe vond u dat?

G: Ik ben veel vergeten, want het is zo lang geleden. Maar ja, ik kan me tamelijk goed aanpassen, dat wel. Ik heb daar eigenlijk geen problemen mee gehad, nee. Wel in de Titus Brandsmalaan. Dat was geen fijne woning. En de burens waren ook niet geweldig. Maar ja, mijn vrouw was een beetje moeilijk af en toe. Zij wilde niet een huis kopen en ik had het wel gekund. Ik had als leraar wel een redelijk salaris. Zij wilde absoluut geen huis kopen, dat heb ik nooit begrepen. En ik had dwars tegen haar in moeten gaan. Maar ja, dat zeg ik dan nu. Dat heeft allemaal geen zin.

I-1: Maar uw vrouw, vond die het lastig om van Roosendaal naar Leiden te komen?

G: Nee, nee.

I-1: Dan ga ik verder met het tweede onderwerp. Dat zijn de koren. U hebt op het kerkkoor en bij Rumor di Mare gezongen. Maar u zingt nog steeds bij Rumor di Mare, toch?

G: De koren hebben nu vakantie. Eind augustus gaat het weer beginnen. Gelukkig, zeg ik dan maar. Want ik mis het wel, want dan ben je onder de mensen, hè, ook.

I-1: Ja, precies. Hoe bent u bij het kerkkoor gekomen?

G: Nou, ik heb me gewoon aangemeld.

I-1: Want u ging ook naar die kerk toe?

G: Ja, ik ben een kerkganger.

I-1: Welke kerk was dat en is het nu?

G: De Antoniuskerk. Die is hier vlakbij, tamelijk. Naast het politiebureau is de Antoniuskerk, dat is mijn parochiekerk. En we zingen ook in de Maria Middelaars, dat is een kerkje bij het Haagse Schouw. Daar staat ook een kerkje. En die kerk heette Maria Middelaars. Ja, Maria Middelaars van alle genade. Want onze kerken hebben namen, daar wordt je beroerd van af en toe. Waar ze het vandaan halen?

I-1: Hoe heet het koor?

G: Lam Gods koor.

I-1: Dat is al die jaren hetzelfde gebleven?

G: Ik probeer na te denken. Ik dacht dat we ooit anders hebben geheten. We gingen eerst in de Leonarduskerk, die is – ja, die bestaat niet meer. Hij staat aan de Haagweg, daar staat een kerkje en daar is nou een bedrijf in, een telefoonmaatschappij. Dat was eerst onze parochiekerk. En daar heb ik

niet op het koor gezeten. Ik ben dus hier in Leiden op het koor gekomen van de Antonius. Dat was eerst een houten kerk, een noodkerk zeg maar. En later is daar dus een echte kerk van gemaakt.

I-1: In wat voor taal zong u?

G: We zingen in het Nederlands natuurlijk. En ook in het Latijn. De mis, soms vierstemmig, sopraan, alt, tenor en bassen.

I-1: En u bent?

G: Ik hoor bij de bassen. Maar ik heb wel moeilijkheden nou met het koor. Niet met het zeemanskoor. Ja, dat begint ook een beetje moeilijk te worden. Ik merk toch wel dat ik een oud mannetje word. Maar ik kan de muziek niet meer lezen. Nou wordt het muziekpapier, het notenschrift, dat wordt een beetje vergroot voor mij. Maar de dirigent moet niet beginnen met een nieuw nummer, want dan luister ik wel naar mijn buurman. Ik zit dus bij de bassen. Dan luister ik naar m'n buurman en dan brom ik hem een beetje na. Maar ik heb al veel liederen al herhaalde malen gezongen en die ken ik natuurlijk uit m'n blote hoofd.

I-1: Dus op die manier lukt het nog wel?

G: Ja, en ik mag ook komen hoor, want ze weten wel dat ik niet goed meer kan zien. Mijn ogen, die zijn slecht.

I-1: En is er ook bij het koor iets veranderd? Of is het wel hetzelfde gebleven, behalve dat u van de ene naar de andere kerk bent gegaan?

G: Nee, daar is wel iets veranderd, ja. We zingen nu meer Latijn. Meer Latijn dan vroeger, ja.

I-1: Vroeger zong u meer Nederlands?

G: Ja.

I-1: Vindt u dat leuk, om in het Latijn te zingen?

G: Ik ken ze nog allemaal. Alle componisten hebben vroeger ook missen gecomponeerd. En die missen hebben allemaal dezelfde tekst. En de nummers heten ook allemaal hetzelfde. Het begint met het Kyrie, of Introïtus, het begin, Introïtus. Dan krijg je het Kyrie en dan krijg je het Sanctus en de Gloria en Lam Gods. Ja, in het Latijn. Ben ik even weg, die naam [Agnus Dei].

I-1: Dat zoeken we op. Maar dat vindt u leuk om in het Latijn te zingen?

G: Ja.

I-1: En treden jullie buiten de kerk ook op?

G: Nee, het kerkkoor, ja, we hebben wel in... Er is ook gebouw hier, dat heet Haagwijk. Ik weet niet of u dat kent. Dat is ook een verzorgingshuis. Dat is een naar huis, als je dat ziet. Want je bed staat in je huiskamer. En die kamer is kleiner dan deze huiskamer en dan staat er nog ergens een bed. Nou, hier heb ik tenminste nog een redelijke slaapkamer. Nee, daar wil ik absoluut niet wonen. Daar hebben wij wel met ons kerkkoor, dan zongen we daar in een dienst bij een dominee.

I-1: Dus dat was oecumenisch?

G: Ja, dominee Wassenaar heette zij. Die kon heel goed praten. Die had de gave van het woord.

I-1: Hebt u nog andere activiteiten in de kerk gedaan?

G: Ja, toen ik nog leraar was op de technische school heb ik voor de kerk wel een aantal dingen gemaakt. Ik heb een standaard gemaakt voor het misboek, heet dat dan bij ons. Een mooie metalen, natuurlijk van metalen. Metalen standaard met een houten bord natuurlijk erop, waar een misboek op gelegd werd. En daar kon ook een kaars geplaatst worden. En in die standaard had ik een mandje gemaakt van metaal met een vis erin. Want dat is bij ons, dus een vis is bij ons een bijzonder iets. En voor de kerk, voor de rouwdienst, heb ik kandelaars gemaakt. Die werden naast de kist gezet. Dat was een standaard met drie kaarsenstandaards erin. Van hout, met daarboven dan een schaal, die had ik gedreven. Dat heet bij ons metaaldrijven. Dan ga je met een speciale hamer, met een bolhamer. Een gewone hamer heeft een vlakke baan, dat heet een baan, maar die had een bolle baan. Dan kon je met dat ding – dan kocht je bij een smid, die op de Rooseveltstraat is een metaalbedrijf. Daar kocht ik altijd aluminium. Dan maakte ik het zelf rond, want ik had in mijn huis op de Vijf Meilaan een werkplaatsje gemaakt. Ik zei tegen Rie: we wonen nu fijn. Ik maak van één slaapkamertje maak ik een werkplaats. En die onderdelen heb ik daar dan gemaakt. Dus die schaal onder de kaars om het kaarsvet op te vangen, die dreef ik, dat heet drijven. Dat was een ronde schijf en ik had een speciale ring. Je moet natuurlijk steun hebben voor het metaal en dan ga je tussenin slaan en dan draaide je met je linkerhand rond. En sloeg je met je hamer tot zo diep je het wilde hebben. Ja, wat nog meer. Ik heb dus die grote standaard gemaakt en ik heb die kandelaars gemaakt voor de rouwdienst. En ik heb een, hoe zeg ik dat – bij onze dienst is het zo dat aan het einde, dan legt de priester, als er nog priesters zijn hoor, want die zijn er niet altijd, dat heet de eucharistie, mis. Er worden in onze kerk ook woord- en gebedsdiensten gehouden, maar door leken, die hebben dus een opleiding gehad en die doen woord- en gebedsdienst, dus dat is geen eucharistie. Er wordt ook geen communie uitgereikt dan. Bij een priester wel natuurlijk. En dan voor het eind van de dienst, van de eucharistie, wordt het misboek op een standaard gelegd en die standaard had ik ook gemaakt. Maar die standaard is dan zo laag ongeveer.

I-1: Oké. Dus u hebt wat gemaakt voor de kerk.

G: Ja ik heb heel wat gemaakt.

I-2: Zong u ook bij rouwdiensten?

G: Ja. Er waren regelmatig rouwdiensten en dan moesten we ook optreden natuurlijk.

I-1: En u zit dus nog steeds bij het kerkkoor?

G: Ja.

I-1: Oké. Al meer dan 40 jaar, toch?

G: Nou nee, nee, ik heb 40 jaar geroeid, maar niet 40 jaar in het kerkkoor.

I-1: En u zingt ook bij Rumor di Mare. Wat is dat, Rumor di Mare?

G: Een zeemanskoor, hè. Daar zingen wij af en toe van papier, maar meestal zingt de dirigent het voor. En dan zingt ie het ook voor. We stellen ons bij Rumor di Mare op in een bepaalde stand. De donkere, de bassen zeg maar, die staan daar, en de meiden noemen we dat, dat zijn dan de tenoren, die staan daar. We hebben geen vrouwen. En dan zingt de dirigent dus het lied voor. Soms hebben we de tekst erbij op papier, maar daar heb ik niets meer aan. En dan zingt ie het voor de bassen voor, dus dat is een beetje anders. En bij de meiden zingt ie het ook voor. Dat is dan wat hoger natuurlijk. En dan heb je de middenstem, dan zingt ie het voor. Dat doet ie dan een aantal keren. Dan moeten wij dat nazingen, wat hij voorzingt. Dan moeten wij gewoon imiteren. En dat is altijd gelukt. We hebben een geweldige dirigent. Hij zingt ook in opera's. Van beroep is hij zanger en hij heeft een hoge stem. Hoe noemen ze dat? Een falsetstem. Hij zingt ook wat lager, dan moet hij dat doen voor ons.

I-1: Hij heeft een groot bereik, zeg maar. U bent ook bij de oprichting geweest van Rumor di Mare. In 1994, heb ik nagezocht. Dus dat is 23 jaar geleden.

G: Ik ben het oudste lid.

I-1: Hoe is dat koor toen tot stand gekomen?

G: Ik las in het Leids leugenblaadje van Pieter, Pieter, ik weet zijn achternaam niet meer. Pieter heette hij van voren. [Piet Schoutsen; toen nog Rumor in Casa] In het Leidse blaadje stond dat ie een zeemanskoor wilde beginnen en dat we een dirigent kregen, een workshop. Die dirigent, die kon maar tien lessen geven. Dat was z'n beroep eigenlijk, want hij gaf nog meer aan koren les, zeemanskoren. Hij kwam, geloof ik, uit Hoorn helemaal. En hij zei ook meteen in het begin: "Ik geef jullie tien lessen. En dan zoek je maar een andere dirigent, want ik vind het dan genoeg". Nou ja, het is heel primitief begonnen natuurlijk. Maar nu, nu is het gewoon één van de beste koren van Nederland.

I-1: En jullie treden ook wel veel op, he?

G: Ja, ik niet meer. Het moet voor mij erg makkelijk zijn. Want met 3 oktober zongen we altijd bij de Stadstimmerwerf, bij molen De Put. Daar heb je hier dat klein bolletje, ik heb daar ook altijd gezongen. Nu niet meer, want de leeftijd gaat spelen en ik moet af en toe een plasje doen. Als je daar buiten staat, dan staat er wel ergens verderop daar zo'n plasding. Dan moet je daar naar toe lopen en ook even wachten meestal. Nou, dan heb ik het al in mijn broek gedaan. Ik treed alleen op als het binnen is. Daar is altijd een toilet in de buurt en daar kan ik naar toe vluchten.

I-1: Wordt u ook opgehaald door één van de leden?

G: Ja. Eén van de maten haalt mij. Want als we weer gaan repeteren, eind augustus, dan komt er één uit Voorschoten, Ruud heet ie, en die brengt ons meestal. En Cees doet het ook wel, Cees Meijer hè.

I-1: Die is ook vrijwilliger bij de Stem van Leiden.

G: Hij heeft voor mij ooit in de keuken een lampje gemaakt aan die kant. Ik heb een elektrische plaat, een inductie. Maar ik kook weinig. Ik kook alleen maar een eitje af en toe. En dan moet ik weer even wachten, want in die eieren daar zit wat in blijkbaar. En ik kon niet goed zien. Daar was geen lamp boven die kookplaat. Daar heeft hij voor mij een lamp gemaakt. Hij heeft spullen om te werken, fantastisch. Ik zeg: "Kan jij dat voor me doen?" Hij: "Ja, wat denk je wel?" Ik zeg: "Nou, kom maar een lampje bij me aanbrengen". Nou, en toen het hing, toen zei ie: "Maar jij moet voor mij ook wat doen". Ja, met jullie wat.

I-1: Dat was de deal. Wat voor soort liederen zingen jullie? Zijn het oude zeemansliederen?

G: Ja, de meeste wel. In veel talen. Ook een Russisch, we hebben een Russisch lied. En we hebben een Pools lied. Dat is hartstikke moeilijk, Pools, oh vreselijk. Maar ja, wij hoeven maar weinig te doen. Wij hebben er één op het koor, die kan dat Poolse lied behoorlijk zingen. Ja, die heeft z'n best erop gedaan. Dat staat ook fonetisch voor hem natuurlijk. Want je moet heel anders uiten dan dat er staat. En dan hebben we Frans, Duits, Engels, Nederlands. Ook een paar liederen uit Afrika.

I-1: En dat zijn allemaal zeemansliederen?

G: Ja, allemaal zeemansliederen, ja.

I-1: Leuk. Ik heb dus al gevraagd of u nog meedoet met optredens, festivals. Dat doet u dus niet meer. Maar heeft u dat heeft u wel gedaan?

G: Ja, dat staat op een laag pitje. Ja, natuurlijk. Ik ben ook voorzanger. Ik mag een paar liederen, mag ik voorzingen. Ik heb nogal een grote bek. Mijn stem is duidelijk hoorbaar, ook al ben ik een oud mannetje. *De Fles* mag ik zingen en het *Franse Gaatje*. *De Fles* gaat over een fles natuurlijk. Het hele lied gaat allemaal over een fles. En het *Franse Gaatje* is een water bij Vlieland. Alle Waddeneilanden hebben een watertje, dat bij hun hoort. Het is niet één water met één naam, maar ieder eiland heeft z'n wateren. En Vlieland heeft het Franse Gaatje. Dat is een heel oude naam natuurlijk.

I-1: En u weet ook niet waarom het Franse Gaatje heet? Zijn er nog dingen, die over Rumor di Mare wilt vertellen, dingen die ik nog niet gevraagd heb?

G: Ja, en ik mag ook bij Rumor zingen *De garrekwak*. Dat is een lied uit Katwijk. Een Katwijker noemt een garnaal een garre, een garre en een kwak is een bootje. Dus een garrekwak is een garnalenbootje. En dat lied mag ik ook voorzingen. *(zingend)* *Al die worden op zijn gemak, die doet er maar een trekje met een garrekwak. Fiederaldalda, fiederaldalda. Hoera, hoera, hoera.* Nou ja, dat gaat maar door natuurlijk. Prachtig.

I-1 (tegen I-2): Heb jij nog vragen? Nee? Dan gaan we naar ons laatste onderwerp en dat is sport. U hebt heel veel hobby's gehad in uw leven. En nog steeds. Uw vrouw en uw gezin, kwamen die daar ook ergens daarin voor?

G: Ja. Ik heb met mijn vrouw jarenlang samen aan volksdansen gedaan. Ik ben 23 jaar geleden gaan wonen in de Vijf Meilaan, prachtige woning. Mijn vrouw heeft daar één jaar mogen wonen en toen is ze overleden aan die vreselijke ziekte. Toen ben ik vrijgezel geworden, zogenaamde single heet dat tegenwoordig. Maar ik heb nooit meer een vrouw gehad. Ik heb wel een paar vrouwelijke kennissen. Daar kan ik mee klaverjassen. Maar ik kan alleen maar klaverjassen met z'n tweeën. Met z'n vieren, ik zie de kaarten niet meer. Dan gooi je je kaart op tafel. Dan moet ik ook vragen: "Wat ligt daar?" Maar ik heb dus een groot stel kaarten. Veel groter dan de gewone maat. En met z'n tweeën zit je tegenover elkaar en dan liggen alle kaarten op tafel en in je hand. Kent u het?

I-1: Ja, ik ken het. Maar ik wil u toch nog even terug naar uw vrouw brengen, naar uw gezin, want u roeide, u deed aan volksdansen, u fietste, u wandelde. Had u tijd voor uw gezin, voor uw kinderen? Of gingen die mee?

G: Nee. Eigenlijk heb ik te weinig aan mijn kinderen besteed. Ja, ik had veel tijd nodig voor m'n school. Dat was dus niet gezellig, nee. Want ik ben een keer gezakt voor die tweede akte N-IV en toen zei die: "Je mag het nog één keer proberen, maar dan is het over." En toen ben ik ook eindelijk geslaagd, hè, hè.

I-1: U had dus naast uw werk uw studie en u was dus weinig voor de kinderen aanwezig. Dat vindt u nu spijtig, achteraf gezien?

G: Ja, natuurlijk, ja.

I-1: U hebt 40 jaar bij 'Die Leythe' geroeid. En in welke boot was dat?

G: Ik heb verleden jaar nog twee keer geroeid in een wherry. Ik weet niet of u die boten kent?

I-1: Nee.

G: Toen ik nog goed was, oh godsamme, toen heb ik vaak in een gestuurde vier geroeid. Dat is een boot met vier roeiers en één stuur. Dat was een man of een vrouw. Wij roeiden altijd gemixt. Voordat je in de boord ging, zei er één: "Wie wil er sturen?" Want wij roeiden ongeveer anderhalf uur. Anderhalf uur sturen, daar is geen flikker aan in zo'n boot. Want je zit op zo'n houten bankje en we hadden wel kussentjes bij ons, maar het was een beetje naar, anderhalf uur. Dus er werd gevraagd: "Wie wil er sturen?" Dan moesten er twee hun vinger opsteken: ik wil vandaag sturen. Het was iedere

keer een ander natuurlijk. Dan roeiden we bijvoorbeeld naar Rijnsburg en daar keerden we om. Dan maak je rond, heet dat, en dan roei je weer terug. Maar voordat je dus omkeert, moest je dan degene die gestuurd heeft wisselen met de slag. De roeier die tegenover de stuur zit, heet de slag. Iedere plaats heeft een eigen naam. Dan kropen die twee mensen over elkaar heen. Nou, dat was een gezicht, je lachte je dood. Nou, dat lukte dus gelukkig meestal wel. Dan ging die andere sturen. Maar dan werd er altijd gezegd: "En nu een wisselrijm". Er moest altijd een rijmpje gezegd worden. En als er geen rijmpje gezegd werd, dan werd er niet meer geroeid, werd er gedreigd. Denk eraan, er waren twee, die een rijmpje konden zeggen. Dat waren Gerard ter Wiel en ik. Ik had meestal wel een rijmpje. Uit een boekje hoor, niet uit mezelf. Ik heb een boekje over dieren. Daar staan allemaal rijmpjes in over dieren. *Een iet wat louche haas in Tholen*

Had iets van de meneer gestolen

Dus verscheen hij voor de rechter

Maar daar zei hij zonder blozen echter

Ik weet van niet en wel op basis

dat mijn eigen naam haas is.

Zulke rijmpjes allemaal. Ja, eindeloos.

I-1: U hebt het leuk gevonden altijd. En u heeft altijd in de vier geroeid?

G: Ja, meestal in de vier. Ook weleens in de drie. Maar meestal in de vier, dat was een gezellige boot. Niet zo wankel. Verleden jaar heb ik nog twee keer in een wherry geroeid, dat is een brede boot. Daar roeien twee roeiers en twee zitten er op een bankje. In die vier kan er maar één, want het is een smal bootje. Maar die wherry, dat is een Engelse naam blijkbaar, die heeft plek voor twee zitters en één van die twee die heeft het roertje. Dan hadden we een bepaalde plek in Leiden waar de wal laag is, want onze boten zijn laag. Dan kon je met je boot tegen de wal aan en legde je je riem op de wal; omdat hij laag was, ging dat. Dan wisselden de twee roeiers die eerst hadden geroeid, die wisselden met de twee zitters. En die gingen dan roeien.

I-1: En de riem, dat zijn de spanen?

G: Dat zijn de roeispanten.

I-1: Dat ging nog goed in die wherry?

G: Ja. Ik zou nog weleens willen roeien, hoor. Ik denk wel dat dat nog wel lukt. Maar ik heb geen schoentjes meer. Met verhuizen ben ik een heleboel kwijtgeraakt. Niet meer, niet meer Ja, ik moet in de boot geholpen worden, ik moet een handje hebben van iemand. Want als ik alleen in de boot stap dan flikker ik meteen in het water. Want ik ben labiel geworden. Daarom loop ik achter een rollator.

I-1: Hebt u ook een rol gespeeld bij de organisatie van Die Leythe of roeide u alleen?

G: Nee, ik heb in een paar commissies gezeten. Ik ben ook erlid van Die Leythe. Je houdt het niet voor mogelijk. Ik heb een prachtige sjaal met een mooi metalen blikkie eraan, want ik ben erlid. Ik heb tamelijk veel in commissies gedaan. In de onderhoudscommissie heb ik gezeten, van het terrein en de gebouwen. Ik roeide twee keer in de week en de derde dag, de dinsdagochtend, gingen we klussen in het gebouw. Dus als er wat gerepareerd moest worden. Niet aan boten, dat deed een botenmens. Wij repareerden aan het gebouw, timmeren, schroeven, schuren, schilderen enzovoort. En om tien of elf uur werd er geroepen: Koffie! Nou, dan gingen we lekker koffie doen in de kantine. Dat heet bij ons geen kantine, nee, dat is de sociëteit. Het is geen voetbalclub.

I-1: Roeien is een deftige sport.

G: Cockpit werd hij ook genoemd, maar niet kantine. Oh nee! Ik vind het flauwekul, hoor. Het is gewoon een kantine.

I-1: Sommige dingen horen bij sommige sporten.

G: De meeste roeiers, die hebben ook wel op de universiteit gezeten hoor. Ik heb nooit op de universiteit gezeten. Ik heb wel een paar jaar moeten studeren voor die akte, maar ik ben niet een universitair mannetje. Ik ben maar een doodgewone jongen.

I-1: De meeste universitair opgeleide mensen zijn ook maar gewone jongens. Het is maar net hoe je jezelf voorstelt.

G: Heb jij op de universiteit gezeten?

I-1: Ja. Maar daar laat ik met niet op voorstaan.

G: Welk vak?

I-1: Pedagogiek. Ik heb ook nog een oude N-akte. Ik heb N20 gedaan. Het was handenarbeid, kinderverzorging en opvoeding. Op de Huishoudschool hier in Leiden ben ik begonnen. Ik heb hetzelfde soort werk gedaan, maar dan met meiden, zeg maar.

G: Een nicht van mij is daar ook lerares geweest, Bep Zonneveld.

I-1: Die ken ik niet. Wij lazen dat uw dochter uw grootste fan is bij Rumor di Mare. Uw andere kinderen, komen die ook?

G: Ook weleens. Maar m'n zoon niet, nee, René niet. Maar Ria wel. Ria zingt zelf ook op een zeemanskoor. Dat is een koor, dat bestaat voor de helft uit mannen en de helft uit vrouwen.

I-1: Heeft u nog meer te vertellen over het roeien, het wandelen?

G: Ik heb elk jaar veel gefietst door de duinen. Er is een mooi fietspad door de duinen, kennen jullie dat?

I-1: Ja.

G: Dan fietste ik naar Scheveningen, daar heb je een pompstation, heel groot gebouw, en daar begint het fietspad door de duinen naar Wassenaar en Katwijk en Noordwijk, enzovoort. Dat heb ik in de zomer vaak gefietst. Heerlijk. Ah! Voor fietsen is het zo!

I-1: Dat was ook één van uw hobby's, hè, fietsen. Maar zijn er nog dingen die u wilt vertellen over uw tijd in Leiden?

G: Nee. Mijn geheugen is niet geweldig meer, dat merk je wel.

Korte inhoudsopgave interview:

Stand geluidsband	Item
00.00	verhuizing naar Leiden
00.13	opleiding voor leraar ambachtsschool
02.46	uitleg technisch tekenen
07.46	verschillende woonlocaties in Leiden
09.18	werken tijdens de crisistijd
12.48	verandering herkomst leerlingen
17.06	verandering Leidse leerlingen
21.21	overgang ambachtsschool naar scholengemeenschap Bonaventura
22.24	katholieke karakter van de school Don Bosco
29.03	aanpassing aan Leiden na verhuizing
30.28	zingen in het kerkkoor
37.32	andere activiteiten in de kerk
42.44	zingen in koor Rumor di Mare
52.29	rol van zijn vrouw en kinderen in zijn leven
55.18	roeien bij Die Leythe
1.04.28	kinderen enthousiast gemaakt voor zijn hobby's?
1.07.20	einde gesprek